

Gulyás József

: (1937–2014)

LUDAS KÖNYVE¹*Éjszakai feljegyzések, Ludas, 1999*

1999

Május 22. Petróleum fénye mellett olvasom *Zarathustrát*. Este 10 óra 8 perc. Nem szánám pofon vágni! (Nem tudom kire, mire gondoltam.)

Nem kamelom a NATO-t, mégsem vagyok Milošević-párti – ezt a pillanat honi kapásból ítélőinek –, ahogy Amerikát kussoltatva Csurka István híve sem vagyok. Íme, máris kétféle Nyugat- és Középkelet-Európa-szemlélet –, azoknak, akik vagy-vagy alapon látnak most is! És azoknak, akik azt merik hinni, hogy a majomtól származnak, holott csak egy ocsmány féregtől vagy kutyától, mert azt a dicséretet, hogy a majomtól, nem érdemlik meg.

Hogy értsük, mit akarok mondani: arról van szó, hogy a NATO nem Miloševićet, hanem engem bombáz!

Csakugyan nagy *Zarathustra*, óriásinak is mondhatnám.

Még nagyon az elején vagyok a műnek.

Van felsőbbrendű ember! Igen, létezik! Például a doktor úr, aki palotában lakik (ha még nem, holnap biztos abban fog lakni) és tíz perc dologért annyit kér, amennyit a szegényember kap egy- vagy többnapos nehéz munkáért. (Sic!) A *kér* és a *kap* itt rendkívül fontos mozzanat.

Idézet Nagy Lajosnak *A lázadó ember* című könyvéből: „Kis földműves, napszámos, gyárimunkás, soknak kell lennie ezekből, mert az ő hátukon telik ki a három szoba konyhás, libaaprólékos és nyakkendő jobblét.”

Május 24. Ej, ej, Nietzsche! A *Zarathustra* zseniális mű, de *A tarantellákról* való fejezete nagyon lesújt, kedvemet szegi, elkészerít. Sűrűn aláhúzgálom a szöveget és telefirkálom a margót (még szerencse, hogy a saját könyvem). Teljesen kisiklik a költő, s enyhén szólva, butaságokat beszél. Ez volna hát az a sokat emlegetett, híres, hírhedt Übermensch? Itt lehull a lepel, és kiderül Nietzsche

¹ A *Ludas könyve* itt közölt részletét 2014-ben Gulyás József engedélyezte. A közlést a jogörökös is jóváhagyta 2016-ban.

sokféleképpen értelmezett és magyarázott, de számomra világos, egyértelműen arisztokratikus világnézete. Előbb más, kisebb munkái, de a *Zarathustra* eddig olvasott fejezetei is azt a fokozódó hitet érlelték bennem, hogy nincs, nem létezik, nem igaz az az átkos nietzschei emberfölötti. Valószínű, forgattam az eszemet, hogy az örökké felfelé, a magasba, nem mások, dehogyan is mások, hanem önmaga fölé, kicsiny volta fölé törekvő és emelkedni vágyó gondolkodó ember az író filozófiájának az igazi alapja. Közben: de ez mégsem lehetséges – annyi kitűnő elme nem tévedhetett. És így tovább, vacillálva, apró kételyek és óriási csodálat közepette. És jött az *A tarantellákról* szóló fejezet. És itt eldőlt. Hogy ne mondjam, kibújt az a bizonyos szög. Arisztokrácia és aljanép. Látom, sajnos, ez Nietzsche vallása az emberről.

Lapszélre ceruzával írt, használható jegyzeteim közül:

1. Ez a fejezet – *A tarantellákról* – Nietzsche nagy, végzetes nagy elkanyarodása.

2. Ezt a gátat, a magáét, önmagát nem sikerült átugrania (utalás az író gondolkodását meghatározó társadalmi helyzetére). Node nem is adatik az megakárkinék – Hamvasnak például, aki egy Keletbe merült ezoterikus, az egyéni megváltást forszírozó Nietzsche-árnyék, s egy José Ortega Y Gasset nevű úrnak –, csak egy-két grófnak, a kápolnai „osztónak”, Leónak vagy a „farkas-arcú” és „bárány-lelkű” magyar homo Tibornak...

3. Nagyon zavaros és ellentmondással teli, s noha katolikusellenes (nem tudom, általában vallásellenes-e), lényegében a keresztény erkölcs és filozófia alapján áll, csak, költészetről lévén szó, úgy „keverednek a lapok”, hogy nehéz kiszálaszni ebben való lényegét. Más szóval és pontosabban: a keresztény erkölcs és filozófia polgáriasult, nagypolgári talaján egzisztál, illetve teremti meg ő az erre az alapra épült filozófiának egy sajátos, nietzschei változatát.

4. Nem az emberi, a humanizált, hanem a természet rendje, a darwini lételmélet szerinti, az erősebb-okosabb jogán alapuló társadalom híve és hirdetője.

5. Néhol csodálatosak, máshol meg elrettentőek a gondolatai. S mint előbb mondtam, úgy tűnik, az életet szinte a maga természetes voltában fogadja el és veszi védelmébe. S e mindent magában foglaló nagy egészben csak egy valaminek nincs keresnivalója: az egyenlőségnek és hirdetőinek. (Feltehetően a kor szociális, szocialista eszméi és szószólói ellen hadakozik ebben a kérdéskörben.)

Költészetről van szó ugyan, de az *Imígyen szóla Zarathustra* valamiféle „tanító költeménynek” mondható, s így gondolatai (tézisei) „tényként” esnek latba.

„Nem akarom, hogy összekeverjenek és összetévesszenek az egyenlőség eme prédikátoraival. Mert hozzám így szól az igazság:

»Az emberek nem egyenlők.«

És ne is legyenek azok! Miként szerethetném az emberfeletti embert, ha másként beszélnek?”

6. Igen-igen zavaros, mondja a ceruzám újra, más lapszélén. A bölcs intése: „Méltóbb ellenségre tartogassátok magatokat, ó, barátaim: ezért kell sokak mellett elmennetek, főleg a söpredék-félék mellett, akik a népről és népekről zajongnak fületekbe.”

[...]

„Leselkednek egymásra, ellesnek egymástól valamit – azt hívják »jó szomszédságnak«. Ó, boldog, messze tűnt idő, amikor egy nép még azt mondta: úr akarok lenni a népeken!

Mert, testvéreim: a legjobbnak uralkodnia kell, a legjobb uralkodni is akar! És ahol másként hangzik a tan, ott – hiányzik a legjobb.”

[...]

„Ha ezeknek – ingyen volna kenyérük, jaj! Akkor miért kiabálnának még? Megélhetésük – ez az ő igazi mulatságuk; csak hadd legyen nehéz a sorsuk!

Ragadozók ezek: még munkájukban is ragadozók, még »pénzkeresésükben« is alattomosak! Ezért hát legyen csak nehéz a sorsuk!”

(Az idézetekkel egyszerre az írónak az emberi és társadalmi egyenlőségellenes, tehát voltaképp emberellenes nézetét, felfogását és a gyakran oly kuszált gondolatait próbáltam illusztrálni.)

7. A nagy francia forradalmat élesen elítélő kritikája teljesen világos, egyértelmű, kétségtelen.

8. Egy kérdés: nincs-e ennek a Zarathustra-féle gondolkodásnak a mélyén egy általános pesszimista kiábrándultság a rendezhetetlen vagy rendezhetetlennek látszó élet következeseképpen?

Ami természetesen nem volna enyhítő körülmény, a lényegen nem változtatna, azon, hogy Nietzsche igen elszánt közösségellenes, következesképp emberellenes, és talán pont ezért zavaros gondolatokkal, ellentmondással teli költő és filozófus.

Megint Nagy Lajosnak *A lázadó ember* című önéletrajzi könyvéből idézek: „Úgy látom, hogy az arisztokratizmus az ember útálatkultusza, de olyan nagy mérvű, hogy betegségnek is beválik.”

Május 25. Ha valami folytán elveszíteném ezt a kis „levest”, teljesen ki lennék szolgáltatva az „időjárás” változásainak... Ez jutott az eszembe most, amikor teavacsorámat fogyasztottam, már a harmadikat itt. Hol is? Itt Ludason, a Ludasi-soron, a Sor közepe táján, tehát Belső-Ludason, a Bognár-Szarapka Anti (hozám hasonló, de jóval fiatalabb öreglegény) házában, ahol két napja lakok szinte ősi, nagyon primitív körülmények közt. Node értem és láttam én már ennél (s ennél) sokkal rosszabb, nehezebb, nyomorúbb és szomorúbb napokat, de időket is.

Ma, május 25-én „szegtem meg” (keresztvetés nélkül) Huxley *Szép új világ* című regényét. Még nem akarok szólni róla.

Ágak kapkodnak a szélben.

Nincs ez, nincs az, semmi sincs, csak a nincs: van.

Tudja meg a világ, ez a kicsi, a mienk, legalább: én soha nem emeltem fel a szavam egy híderít, épületért – ha mégis, akkor értékét nem emberérettel hasonlítva össze –, de egy elütött kutyát már megsirattam... mert kutyaólat lehet csinálni százat, de életet visszaadni nem. Mert van-e drágább az életnél? Van, mondja a hazug és álnok, egy híd... És nem a saját, hanem a másik ember életére gondol. És van-e olcsóbb az életnél? Nincs, látom. De van, mondja ismét a hazug és álnok és megint más életére gondol.

Pásztor Sándor (számomra ismeretlen ember) írja a *Magyar Szóban* az első újvidéki áldozatról szóló cikkében: „Még hogy kollaterális² veszteség! Számomra legalább is nagyobb, mint, mondjuk, a hidak.

Ha életről van szó, ha feláldozódik, akkor egy is: sok.”

Ez a kis világ... Kicsi alatt nagy hazugságokat és ugyanakkora vagy még sokkal nagyobb gazemberségeket értek. Mind a kettő – hazugság és gazemberség – egyforma nagy és egyformán mély. Ma ennyit akartam mondani.

Május 26. Hallgat, néz és szomorú és hinni nem tud, nem mer a Szabadkai Városi Könyvtár takarítónője, Gizi. Aki mindig fél és egyformán árva: repülővel és repülők nélkül.

Félbolond Cassandra-filmek félbolond szereplői... Igen, csak felek, mert teljes hülyének mondani őket bűn lenne – felmentenénk őket a felelősség terhe alól. Egyszer, hiszem, a többi hasonlóval együtt – nem tudom, hol és mikor, de azt tudom, kik előtt, felelni fognak.

Ahogy éltek, úgy is haltak meg, privátul, maguknak... Sosem éltek, éreztek együtt másokkal, senkivel, a körön, saját köreiken belül, bezárkózva, saját köreikben éltek és aszerint, annak megfelelően gondolkoztak... Márai és a hozzá hasonló írók polgárai alkották ezt a réteget. És most újra eljöttek, itt vannak, szervezik, építik a köröket, önző és zárt köreiket.

Maguknak éltek és maguknak haltak meg. Semmi néven nevezhető értelmű s értéke nem volt az életüknek. Mert mit értek én az „érték”, az „értelem” alatt? Azt, ha valaki önmagán, családján, rokonain és osztályán, annak tagjain kívül másokra is gondol, ne mondjam: másokért is él.

Az ezüst eszcajg és más hasonló dolgok, tárgyak fényesítésével voltak elfoglalva és töltötték el életük java részét, továbbá e nemesfém nemes fehér ragyogásának esztétikai élvezésével. Hohó! Majd elfeledtem győri vitézségtek,

² Kollaterális = mellékes, csekély (elhanyagolható).

bocsánat: és kincsek szerzésével. Szép nagy munka volt! A „Hass, alkoss, gyarapíts!” szállóigéből csak az önös gyarapítás szót ismerték! Jó, jó, hallom, igaz, jogos a figyelmeztetés! Azt a munkát a szegény szolgáló végezte (ezt Kosztolányi is jól tudja, tapasztalatból [?], az *Édes Anna* mutatja), de attól még ezek az urak és hölgyek nyugodtan élvezhették, mint egyetlen e világi dolgukat az ezüst fényének simogató lágy esztétikumát.

Túl sokat aludtam én szalmában, szalmakazalban, mint a kutya, hogy értsem, elfogadjam, szeressem Márait. Nem vagyok én Sass László! Hogy másokat ne mondjak.

És sokkal több margarinos, megannyi sós-paprikás kenyeret ettem én meg, egy példa, a gödör – szélén ülve – falukakat ástunk Palicson, a mai Vikendtelep helyén –, hogy Márai Sándor író szavára hallgassak, az egész Magyarországgal, sőt a fél világgal, ha igaz. (Egyik sem igaz.) De nemcsak ezért, vagyis a kutya módon szalmában alvás meg a többi miatt, nehogy valaki azt higgye, ezeket örömmel vállaltam és vállalom ma és mindenkor, azokért, akik ott éltek és ma is ott élnek, akik és ahogy, szolidaritásból. Szóval nemcsak ezért meg azért, hanem mert Márai téved, nincs igaza és nem is lesz soha; Márai, vagyis az a világ téved, ezért és elvből... Ha nem születtem volna parasztnak, akkor melljük álltam volna, és a polgári középosztály és, följebb, a rendek által csőcseléknek nevezett – mert ha mozdult, fellázadt, hatalom-, vagyon- és tekintély-védő-féltő szemmel rögtön gyülevész tömegnek, aljanépnek, csőcseléknek nevezett (de mindig annak tartott) – városi dolgozó tömegek oldalára, mert amit és amiben én hiszek, amit keresek, az ott van, azon az oldalon. És ez Shelley, Heine, Petőfi, Rimbaud, Ady, József Attila stb. oldala, gyönyörű oldal, és Illyés Gyuláé is persze, érdemes ezt tudni odaát is, magyarhonban, a másik, az ellenkező, másokkal, a sok-sok többivel, az Máraié.

(És szerintem az igazi csőcselék, Ortegaék csőcseléke, az ellenkező oldalon található, ott gyülekezik, ott ugrál, zajog.

Aki azokat szereti és nekik hisz, mondjam azt, hogy nem kár érte, meg is érdemli? Ilyet nem mondok.)

Tudom, nehéz kibújni a bőrünkől, talán lehetetlen, de van akinek sikerült, hát akad példa, az általam ismertek közül Déry és Lukács György, úgy tudom, ők se születtek munkáscsaládban.

(Ellenkező esetben – kísért ez a gondolat –, nem tudom, nekem sikerült volna-e a személyes, a saját, a lelki megváltást jelentő csere, szintérváltás, az átlépés önmagamon. Remélem, igen. De gyakran kételyek gyötörnek. Ha rossz napom van, eszembe jut, vagy ha eszembe jut, rossz napom van. Az ellenkezőjébe szörnyű belegondolnom is.)

A tömeggel mint az emberi közönségesség egyik, elviselhetetlenül rút, leg-rútabb formájával számolni kell, mert itt van, mint az eső, a szél, a föld, mondja keserűen Márai Sándor *Füves könyvében*.

Arisztotelészt idézi – és ez Márainak immár betetőzi a hülyeség határára sodródott, elvakult polgári „emeleti” tudatát: „A nagy tömeg egészen rabszolga lelkületet mutat, s a barmok életmódját követi.” Két és fél ezer éve hangzott el ez a megállapítás – mondja –, ma érvényesebb, mint valaha.

Teljes egészében ide kellett volna másolnom az író gyönyörű jellemzésére *Füves könyvéből*, szégyentelen módra, nagyképpen, pofátlanul gyógyító erejű, tehát füves (fűvészs) könyvnek nevezett, arisztokratikus, előkelő polgári katekizmusából *Az emberi közönségességről* címmel írt kis gyöngyszemet, megérdemelné ezt a csúfságot, de elnéző módon, csak „törtem” belőle. Ennyi is elég abból.

Három óra múlva: Mégsem bírom ki, ide kell másolnom az említett írás teljes szövegét Márai *Füves könyvéből*:

„*Az emberi közönségességről*

A tömeg, mint társadalmi erő, oly mértékben hatalmasodott el az én időmben, hogy nincs barlang, magatartás, szemlélet, ahová még elvonulhatunk előle. Természetesen oktalan és esztelen az, aki megsértődik a tömeg tényétől, s valamilyen finnyás és fanyalgó egyénieskedés nyafogó magatartásába menekül. A tömeg itt van, mint az eső, a szél, a föld. Számolni kell vele. De Aristoteles azt mondja: »A nagy tömeg egészen rabszolga lelkületet mutat, s a barmok életmódját követi.« Két és fél ezer éve hangzott el ez a megállapítás; ma érvényesebb, mint valaha.

Az emberi közönségesség korunkban olyan reménytelen méreteket öltött, hogy nincs többé pedagógiai módszer, mely eredményesen tudna harcolni ellene. A tömeg reflexei már nem emberiek többé abban az értelemben, ahogyan a keresztény műveltség és klasszikus ókori nevelés értelmében ismertük meg az emberit. Vitatkozni nem lehet velük, mintha iszákosokkal vagy eszelősökkel vitatkoznánk, akik csak rögeszméiket dadogják válaszul. Érzelmekre hatni nem lehet; másként éreznek, mint eddig az emberek. A részvét, az együttérzés eltorzult lelkükben; a kapzsiság, a vérszomj uralkodik idegeikben, a korlátlan és mohón habzsoló, szomorú élvezetvágy. Az emberi közönségességnek nincs határa többé. Egy okkal több, hogy minden emberszabású ember makacson és bátran helyén maradjon, gondolkozzék, érezzen, ahogyan emberhez illik.”

1. Hogy ennyire buta legyen valaki! Egy zsenivé ütött nagyság! Egy fölkent!
2. Ezt csak hülyéknek kell magyarázni.

Azt gondolná az ember. Csakhogy ez nagy tévedés, mert akkor nem gyűrnék annyian Márait, ha nem kellene.

Körülbelül akkor gondolta és írta, írhatta ezt Márai, képzeljük csak el, amikor József Attila a *Tömeg* című versét.

„Jön a tömeg, a tömeg!
Mint a megriadt legyek
röpülnek róla a kövek.”

Talán nem a legjobb, de legyen megadva ez a hely és pillanat itt ahhoz, hogy megmondjam: számomra ez is József Attila, ha nem is a legjava, nekem ez is nagyon fontos, nem csak az *Altató, A Dunánál* című versek József Attilája. Ahogy Tökéczki hiszi, képzeli, gondolja...

Válasz Garainak és a Garai-féléknek: A pénz a dolgozó nép, a szegény munkás vére. Ahol gyülik és tömegben áll, ott vannak, ott keresendők, azok a nép vérszívói.

Aljanép. Ez az a szegény dolgozó, az állat és az ember közt, az ember határán tartott (ha kell, még fegyverrel is), odakényszerített, ott vergődő élőlény... e mocskos, gyülevész úri banda akaratából.

(Hát ez az a *másik oldal*, ha valaki az előbb nem értette volna.)

Az egyik legcsúnyább és legjobban elítélendő emberi tulajdonság a szerénytelenség, még akkor is, ha Goethe az ellenkezőjét vallja, vagyis védelmébe veszi a szerénytelen modort. Egy esetben, csak egyben fogadom el, kivételesen tehát: a nagyképűség, a buta kivagyiság ellen, azzal szemben, tehát akkor, ha a körülmények úgy kívánják meg.

Idézet, már harmadszor, Nagy Lajosnak *A lázadó ember* című önéletrajzi könyvéből:

„Igen, a feudalizmusban rablással, gyilkolással szereztek az urak vagyont, volt amelyik feljelentette saját testvérét a királynál, hogy összeesküvő, a testvért kivégezték és birtokait a feljelentőnek adták; a kapitalizmusban uzsorával, csalással, alkalmazottak kizsákmányolásával szereztek vagyont...”

Kelebia... ötven éve... Néha mintha most is ott lennék, mintha ott maradtam volna, ott hagytam volna egy részemet örökre, ott, azon a messzi kelebiai tanyán...

Én csak egy embert, egyet szerettem igazából: a szegényt, a nyomorult parasztot. S egy dolog bánt nagyon, egy gondolat, hogy tán nem eléggé.

Nálam soha senki nem utálta jobban az urat, az úriembert, a gazdagot. De volt egy különbség: a szegény, nyomorult ludasi paraszt.

Most, a földre nézve, kalapot emelek előtte.

No, nézzük, mit tudnak az új magyar fejek, az új magyar okosok! Az egyik azt mondja: nincsenek oldalak, jobb és bal, van csak az arany-közép, ami szerinte és szerintem is természetesen a jobb jobbat jelenti. A másik meg azt mondja: vannak ugyan oldalak, de nem az a fontos, hanem hogy minden jól menjen, ami ugyanaz, mint az előbbi fejnél, vagyis: csak minél messzebb a szocialista gondolattól és gondolkozástól, mert az maga az ördög, mert a szocialistaság fenyeget megint, és abból nem kér a magyar, mert a magyar az keresztény, és csak a keresztény látás, erkölcs, norma és nézetek szociáldemokráciával jól felöntve az igazi jövő szerinte, számára és mindenkinek.

Pedig az isten se menti meg a szocialistáktól Magyarországot, azt garantálom, Tökéczki, Torgyán és Csurka!

Még a kutya meg a macska is – Fidesz, MDF, kölcsönvéve a kisgazdapárttól – kibékül és összefog, ha a szocialista kísértet megjelenik.

(Lásd fentebb: Pedig az isten se menti meg...)

„Teljes napfogyatkozás Magyarországon.” Még nem teljes! Lesz ennél sokkal sötétebb is!

Olyan, de olyan okos... kénytelen voltam mosolyogni.

„De az okos ember ott kezdődik, ahol az ügyvéd úr már véget ért, régen nem létezik.”

Kossuth rádió: „A bíróságon jogszolgáltatás folyik, nem igazságszolgáltatás.”

Nem is tudtam, hogy ezek, jog és igazság, oly távol esnek egymástól! Ekko-ra differencia volna a kettő között? Nem tudtam, ügyvéd úr... Sose gondoltam volna, ha nem mondja.

Mi és ki akadályozza ma Magyarországon a haladást? Az úttesten keresztbe forduló kamionok? Hát van valami más is, uraim, ami!

A Forum helyett a piacra vágyom. Holnap szombat, a Híd-díj átadása lent... Majd akkor megyek én oda, ha a Forumban némileg, csak némileg, mint köröm alatt a fekete, csak annyira igazságot fognak osztani. Le se köptek, de oda kellett ítélni a díjat, holott tudvalevő – hacsak azóta nem módosították az alapszabályt, nincs kizárva, hogy igen, kitelik tőlük (miattam), de szabálmódosítás nélkül is mindent megtesznek, megtehetnek – holott tudvalevő, hogy az előző év díjasa magától zsúritagnak számít.

Kommentár nélkül. Nézve a magyar tévéhíradót: Magyarországnak ma olyan emberekre van szüksége, akik nem tudják vagy nem akarják tudni, kicsoda Ady Endre és József Attila, állapítom meg látva és hallva a pörge bajszerű magyar NATO-nagykövetet.

Ahogy elnézem, még holnapután sem lesz itt holnap! (Egyszer azt írtam valahol: holnapután lesz itt a holnap. Nem, nem! Sokkal később!)

Ha ezt el tudnám adni, nem fájna úgy a fejem. (De mit?)

Nem vagyok többet magyar Magyaró számára, egyelőre, de délszláv mostoha-és féltestvéreimnek továbbra is az vagyok: magyar – de nem a javából, mint oly sokan most.

Május 27. Dungó, dungólégy (ahogy régen mondtuk) lakik velem a házban. Állandóan itt kóvályog. Az ajtóban várt lesben, ahogy kinyitottam valamelyik reggel, bevágódott, mint féltéglá egészben, úgy, hogy keményen oda is koppant valamihez. Azóta itt van. Nem lehet kiverni a házból, kizavarni seprűvel, inggel, más ruhadarabbal.

Az anyád ötvenit, te légy, hogy ilyen finom legyenek, hallod-e?, kiáltok rá mérgesen, de okos vagy és milyen figyelmes, mint ősszel. Pedig hol van még az ősz!

„Vedd ki a részed a 130 millióból”, áll a Coca-Colás kétliteres üvegfélén. Te meg vedd be azt, amire én gondolok, mondom dühösen. (Megjegyzés: az üvegben ivóvizet tartok, a szomszédból hordom – amint hordtuk Ludason, a Kovács-tanyán a Szántaiéktól – egy idősebb, igen rendes, szegény krajjinai, ha jól saccolom, nálam fiatalabb házaspár fúrott kútjáról; különösen az asszony nagyon kedves hozzám, a férfi is az, de ő elég szótlan ember.)

Millió gondolatom támad, állandóan beszélek belül, magamban, mint Camus sivatagi alakjai... néha még hangosan is. Azt is írja a colás üvegen, hogy: „Nem visszaváltható.” (Hát az még majd elválík.) Továbbá: „Törv. Védve.” Én meg törv. leköpve.

Szóval nem vissza, mi?... Nono, lassabban úri barátaim. Csak ne legyünk abban olyan biztosak. Azt senki, igazán még maga az a jó öreg váltókezelő sem tudja, nem tudhatja előre. Mint azt a *nagyon jót*, ezt is csak hinni lehet, aki, nem mellékesen, közelebb áll a szocialistákhoz, mint magukhoz, uraim. Az ún. *Szentírásból* is százszor inkább a szocialista emberi és társadalmi elv és gondolat vehető ki, vonható le, mint a kapitalista, ha valaki tud levonni, elfogulatlanul.

„Egy fáradt golyó találta el, egy eltévedt, megpattant, gellert kapott golyó, csak megsebesült”, mondja valakiről a Kanizsai úton lakó öreg Halász, a híres legény, az újsori Pocok Kari egykori szomszédja és legénycimbora... A második világháborúról beszélgetünk az árokpárt zöld gyöpen félkönyéken, heverészve; kislibákat őriz, legelteti, pántlikás kis ustorával gardírozza, legyezgeti, terelgeti azokat, nehogy feltévedjenek a töredező, itt-ott már morzsás betonos útra a járművek kerekei alá. (Errefelé is vannak bolondok, mint a városban, úgy hajtanak ezen a keskeny úton, például a Kutya.) Tehát a második világháborúról beszélgetünk, illetve beszél ő, de a mai háború kapcsán.

A kést megfenni! (?)

Simon a kocsis, az asszony hajt – mondták valamikor itt a faluban gúnyosan a papucsférjre. Volt is ennek reális alapja. Lehetett látni – olyankor hangzott el ez az ismert találó mondás mosolyogva, a kabátgallérba, maguk elé mondván, néha meg jó hangosan, hogy hallja, akit illet; volt, akit ez nem zavart, gúnyolódót és gúnyoltat egyaránt, vagy ki tudja – lehetett látni a Ludasi-soron haladó kocsin a pokróccal letakart, leterített ülésdeszkán, *deszkán, nem karosülésen* elhelyezkedő, kuporgó férfit és nőt, férj-feleség, az ustor és a gyeplőszár az asszony kezében. (Ritkán, de előfordult, hogy a férfi cigányosan a kocsi-derékban gubbasztott.)

Nagyon különös, furcsa jelenség volt, emlékszem. (Ha nem láttam volna, el se hinném.) Szokatlan, visszás, nagyon visszatetsző érzéseket ébresztett bennem is, biztos a mindennapitól eltérő kép és a gúnyolódás okán.

A *Szép új világ*ról: jó, de azt hiszem, még nagyon az elején járok, hogy nem egy igazi nagy regény. Egyebek közt nem a gondolatvilága, de a formája túlságosan is egy adott pillanathoz kötött. Az alakjai...

De mégis van benne ma jól fogható, emberi, örök.

A NATO... A múltkor jól megdobálta, megverte, mint a jégeső a korai fa-
virágot, aztán még egyszer, mert ki merte nyitni a száját. Most itt van. Mint igazságtevő. Most nálunk tesz és oszt igazságot, a szemét!

A demokrácia, a nagy szabadság, a fennen hirdetett és hangoztatott másként
gondolkozás, úgy látom, mindenkit meggyőző, lenyűgöző idején és híres korá-
ban a NATO-s Angol-Amerikának miért nem smakkol a másként gondolkodó,
a másként gondolkodás? Kuba, Vietnam, Korea, egy darab Korea meg Kína
máskéntje? Meg az enyém? Jó, értem, Kína „kivétel”, mert hatalom, de a többi,
nem tudom, miért van örökké útjában az orcátlan angol-amerikás NATO-nak?!

Világigazgató, mondaná Huxley.

Igazság egy van, amit Németh István is elfogadhat, ha akar, mert tudom,
hogy más a véleménye: NATO csitt, kuss, mars, kifelé! A többi mind az igazság-
nak csak egy darabja, darabkája lehet, fél, negyed stb., kedves Pista, Újvidék
vagy Kishegyes.

Bertrand Henry Levy, még egyszer.

A francia író- és filozófusnak a *Magyar Szóban* 1991. október 20-án megje-
lent interjújából: „Én a háború elítélését kérem, nem azt, hogy az írók kiderít-
sék, ki a felelős, hanem, hogy a háború megszüntetését követeljük.”

Május 28. Szombaton, május 22-én jöttem ki Ludasra, már majdnem egy
hete. Ma 28-a van, péntek.

Rodić palicsi élelmiszerboltjában a csomagoláson egy számcsoport talál-
ható; nem az áru ára ez; oda kell menni a pénztárhoz, hogy megtudd a válasz-
tott cikk árát. Masinájába a pénztárosnő beleüti a titokzatos számokat, s az
ekránon megjelenik az ár, és akkor ő megmondja a vevőnek, ha az megkér-
dezi, mi mennyibe kerül. Ha sokalod valaminek az árát, akkor visszaviszed
a helyére, ha megfelel, kifizeted. Világos ugye, milyen remekül komplikálttá
válík így a vásárlás? Ide jutottunk, Huxley! *Szép új világ!* Közben hullnak a
bombák Palicsra.

Oh, Ford! Oh, Ford!, kiáltana fel Huxley az Istenhez.

Dél melegiben is kint kapáltunk, jut eszembe, ahogy a dülőlút mellett a föl-
deken, kicsit beljebb meglátok egy csapat kukoricakapáló ludasit. A Zsidóúton
hajtok kifelé, élelem után megyek. Aggyisten!, emelem föl a kezem. Lehet-e,
lehet-e?, szólok oda. Muszáj, válaszolnak többen, és csapkodás közben látom,
emelik a fejüket, nézegetnek. Elhaladok mellettük. Valaki utánam kiált: Jóska!
Lefékezek. Régi ludasi, megismert. Váltunk pár szót így távolról, aztán tovább-

gurulok. Móvázni jött Hajdúból, vagy hogy is mondjam, visszaadni a múltkori segítséget. Mások is rámvélnék. Egy asszony. Olyan velemkorabeli. Valamikor lánykorában a Cvíjő-soron laktak. Homályosan én is emlékszem órá.

Milyen nagy dolgok voltak itt akkor, égbe nyúló nagy dolgok, és nem is vettük észre.

Egy hang: azért, hallod, mégiscsak van itt valami...

De akkor minden volt. Folyt az élet, az emberek dolgoztak, ittak-ettek, ha volt mit, danoltak, öltek, gyereket csináltak. Minden volt itt, még az is, ami nem volt... Rengeteg gyerek volt, az biztos. Most minden kihalt. Akkora ricsaj volt az iskola udvarán a tízperces szünetben, hogy Noszára is elhallatszott, ha olyan volt az idő. Most mit hallunk? Esnek a bombák Palicsra, repülők húznak át fejük fölött, a kukoricát kapáló Ludas feje fölött.

Közben a fiatalon elhalt Dóró Sanyi barátom, író, költő, a kis Dóró jut eszembe, és vele kapcsolatban, hogy a csudába, rögtön felötlük egy vidám és nagyon pikáns kis epizód. Föl is nevetek, jó hangosan. Mondanom se kellene, emlékeznek rá, tudják, hogy egy alacsony, sűrű, tömött, gombóc gyerek volt, kis tökmag a Sanyi, kis Dórónak hívtuk (jóval később is). Aztán a Dóróból egyszer csak Hordó lett. Az oly furfangos és találékony eszű – néha rettentően vad és kíméletlen – ludasi gyerekek fejéből kipattant, és rögtön ráragadt, és rajta is maradt későbbi jó barátomon ez a csúfnév, rásült. Amit mondani akarok, amin az előbb, Uram bocsáss meg, olyan jóízűt és akkorát nevettem, az az, hogy a tízperces szünetben kint az udvaron egy csapat kölök (tán magam is köztük) elkezdte és teli torokból fújta mindenki, tanító néni, tanító bácsi füle hallatára, hogy: Hordó közepin a luk! Hordó közepin a luk!

Észre se vettem, hogy már kint járok a töredező aszfaltú Kanizsai úton.

Én lassú eszű, lassú észjárású ember vagyok, lassan és sokára kapcsolok; talán az a világ, ahonnan jöttem... a föld, a por és sár, nem tudom. Sokszor késve, nagyon későn, elkésve, esetleg csak napok múlva jut eszembe a helyes válasz valamire – mondom Deák Ferinek Pest felé vonatozva tavaly novemberben. Utaztunk a Magyar Írószövetség plenáris választmányi ülésére...

Szóval lassan reagálok. De néha meg, ritkán, roppant különös dolog ez, hihetetlen módon, hirtelen bekapcsol és megugrik az álmos mechanizmus. Hogy mi ez? No de, aztán ennek a lassú „járás”-nak, gondolom most, van jó oldala is. Sokszor tapasztaltam, hogy a rögtöni válaszok, különösen a bejáratlan vagy kevésbé kitaposott témákban, mennyire a felszínen mozognak, de akkor ott beszélgetés közben nincs idő megrágni és megemészteni jobban a dolgokat. Ebből aztán igen gyakran végzetes hiba keletkezik, az, hogy az első kimondott „szó”, megfogalmazott vélemény becsületbeli kérdéssé válik az ember számára, és ha kell, körömszakadtáig képes ragaszkodni tévedéséhez vagy butaságához. Így én mindig elégedetlen vagyok magammal, szereplésemmel, a kérdésekkel és az

adott gyors válaszokkal, biztos azért, vagy mert olyan alkat vagyok, éjjel mindig újra leperregnek bennem a nap eseményei, és akkor meglátom, képes vagyok meglátni, mit tettem vagy mondtam rosszul, mit és hol hibáztam.

[...]

Erre a számvetésre tehát nagyon alkalmas számomra az éjszaka, az ágy, az elalvás előtti, órákat vagy – az se ritka – fél éjszakát is kitevő idő, a nehéz, forogató, izzasztó, de hasznos órák, az „örlés”, mikor az ember, apám szavát használom, „megeszi magát, lerágja kezét, lábát”. Ebben az éjszakai „örlés”-ben, azt hiszem, bajnok lehetnék, apám is az lehetett volna, de remélem, az is volt valami gondolt versenyen, verhetetlen. Egy éjszaka elég volt számára, de annyi okvetlenül kellett, hogy, mondjuk, a család sorsfordulót jelentő kérdéseit a helyzethez, helyzetünkhöz mérten mindig a legjobban megoldja.

[...]

Lassú vagyok, így van... Másnap, többet mondok, megesik, hogy csak napok múlva jut eszembe a jó, a helyes válasz, viszont akkor, addig, ezt büszkén mondom, megoldom a feladatot, megfelelek a kérdésre, és mennél később, tán annál biztosabban. Apám is ilyen volt, már mondtam, és biztos tőle örököltém, ő se tudott a kellő pillanatban érdemben válaszolni se embernek, se életnek, de másnap (esetleg harmadnap) minden kérdésre, sorsfordító kérdésekre is megtalálta a helyes, az egyetlen helyes választ – megoldotta a kérdést.

Ilyenkor hajnalra készen állt fejében a terv, utána aludt valamit, ha bírt. Korán felkelt – egész éjjel törte a fejét, ette, rágta magát –, korán talpon volt, összekapta magát, evett valamit s elment, nyakába vette a falut. Korán elment, még aludtunk, este későn jött haza, majd leragadt a szemünk, de kivártuk érkezését. Harmad-, negyednap, ha nem esett, költözködhettünk, ha éppen az volt soron. És az gyakran volt soron nálunk... kétszer esett is a hó, szállingózott, február utolja, március eleje lehetett.

„Adjatok egy fix pontot, kimozdítom...” Nekem meg adjatok egy hosszú éjszakát, s megoldom a számomra fontos legnagyobb kérdést is; megtalálom a feleletet, megmondom, válaszolok, de ha nappal találkoztok velem, ne várjatok sokat, az se lenne csoda, ha a neveteket se tudnám...

A minap, ahogy rendezni kezdtem otthon a régi, 1952 és 1954 között írt naplóm, rájöttem, hogy: irka. Igen, irka és nem füzet! Ahogy én akkor írtam. A füzet városias, haladóbb, művelt környezet jelzője, az irka parasztkifejezés volt, emlékszem, ezért kerültük, s én is kerültem, jó messzire, szökve tőle egy időben, a város felé tekintve. Tehát *irkára* javítani ki a *füzet* szót régi naplómban! Vissza kell adni ezeknek az itteni, itt tanult és itt ma is használt eredeti szép szavaknak a létjogot.

(Szöktünk, menekültünk innen, ebből a világból, húzódtunk el a tisztességes, nehéz élettől, munkától, a kétkezi s talán az egyetlen tiszta, tisztességes

munkától; szavainkat is kicseréltük, igyekeztünk elfelejteni azokat, felváltani városi, a városban használt, előkelőbbnek hitt szavakkal. Aztán elhagytuk a falut és lassan kezdtük felejteni, próbáltuk elfelejteni, levetközni, lerázni magunkról, kiradírozni magunkból, az emlékeink közül... Most jönnénk vissza, de késő. Ezért [vagy miért?] sokszor magányosak és nagyon szomorúak vagyunk, és elveszítettnek érezzük magunkat.)

A Tuki-ugarokban kapáltunk, kiskukoricát, épp az Ördög Pista földjén... Minden forduló után megálltunk s ültünk egyet, ki le is hevert, eldőlt. Ez általános, elfogadott, bevett szokás, sőt törvény volt a napszámosvilágban. A föld dülőhosszú volt, egy dülő. Oda-vissza az két dülő, s akkor járt és jött a „pipahuja”, leültünk, szusszantottunk egyet. Hogy mennyi egy dülő, meg nem mondom.

Az Akadémiának: kár volt a düllőből dülőt, a szöllőből szőlőt csinálni, mert bizony nagyon városias ízű okoskodás, abból következik. A jobbító, az alkalmassá, városivá, városiassá tevő, nemesítő, egyszóval a helyes magyarság felé közelítő, tételezzük fel, hogy jóhiszemű törekvés ellenére azonban téves, logikátlan, értelmetlen, egyáltalán nem végiggondolt, amint majd később látni fogjuk. Visszatérve: ezek a szavak itt keletkeztek, itteni dolgokat jelölnek, jelentenek, ide tartoznak, okvetlen meg kellett volna hagyni azokat eredeti, kiejtés szerint való formájukban, mint *düllő*, *szöllő*, ugyanúgy, ahogy annyi mindent megőriztünk archaikus, régi, nem módosított, népnyelvi, tájnyelvi formájában. Mi lenne például, ha erre a mintára átírtuk volna vagy csak kiigazítjuk kvázi értelem szerint a helyek és helységek régi, gyönyörű, sokszor csodaszép nevét vagy városaink neveit, népi elnevezését?

Félig gondolt gondolat, félmegoldás és egyébként is, nem átgondolt, mint annyi más nyelvtani kérdés (de hagyjunk belőle holnapra is). Mert arról nem is volt még szó – ez volna a félig gondolt gondolat, a felemás megoldás –, hogy a *dülő*, hiába csonkult meg (és pont ez a nagy kérdés, hogy akkor miért?), mert így, egy l-lel is tájszó maradt, népi nyelvforma (*dül*, *dől*).

Palics és környéke, úgy mint Királyhalom, Ludas, Hajdújárás, Nosza, Szabadka, Újvidék, Budapest... Igaz-e, Tolnai Ottó?

Pad alatt, pad alatt
 egy kis ház,
 abban lakik Mikulás,
 süti-főzi a hurkát,
 kérek tőle, de nem ad,
 azt mondja, pofon vág

pofon ám a kiskutyát,
 annak is a fél lukát,

hozd be Jani a baltát,
hadd vágom el a nyakát,
lepedőbe tekerjük,
úgy visszük a temetőbe,
két kutya húzza,
három macska tolja,
Mári néni siratja,
kiskutyája ugatja.

Nem tudom, apámtól vagy valaki mástól hallottam előbb ezt a versfelét, de énekelve mondogattuk itt Ludason.

Beérkezés időpontja: 2014. április 23.

Közlésre elfogadva: 2014. július 7.